

Qazaqstan Respublikasy Zańnama
jáne quqqytyq aqparat institýtynyń

JARSHYSY

gylymi-quqqytyq jýrnal №2 (73)-2023

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. – LL.M (Астана,
Қазақстан)
Ишекков К.А. - з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Қалиева А.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Қаржаубаев С.С. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Князова А.Ж. – LL.M (Астана, Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Мұрзашев Қ.Т. – (Астана, Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Салықова Д.Ө. – (Астана, Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қызығызстан)

Редактор – **Қолғубаева Г.Б.**
Беттеуші – **Оспанов М.Т.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы үзәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Жеңіс даңғ.,
15А., тел.: 8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы.....7

Мемлекет және құқық теориясы

А.И. БИРМАНОВА, Д.К. РУСТЕМБЕКОВА,
А.А. НУКУШЕВА Негізгі мәдени құқықтарды іске асыру
тетігі 13

Конституциялық және әкімшілік құқық

Э.С. МАЙШЕКИНА, М.К. АБДРАХМАНОВ,
Е.В. ДУШЕЧКИНА Қазақстан Республикасында жергілікті
өзін-өзі басқарудың қалыптасуы мен дамуын құқықтық
талдау 22

Б.О. АЛТЫНБАСОВ, А.Р. БАЯНБАЕВА (Бристоль,
Ұлыбритания) Академиялық ұтқырлықтың жергілікті
туризмнің дамуына ықпалы: саяси және құқықтық
аспектілері 31

М.С. БИСАЛИЕВ, К.Н. ШАКИРОВ Заңды тұлғалардың
жеке деректері – киберкеңістікте құқықтық қорғаудың
арнайы объекті ретінде 42

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Д.Б. РАЗИЕВА, Е.М. АЙТҚАЗИН, М.А. АМИРОВА
Қазақстан Республикасында медицина қызметкерлерінің
кәсіби жауапкершілігін сақтандыру.....53

Э.Б. АБЛАЕВА, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, А.Т. ИСМАГУЛОВА,
М.А. УТАНОВ, Қазақстанның өркениеті мен
сот өндірісінде істер мен дауларды реттеу (жетістіктер,
мәселелер, келешегі)..... 63

Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Ғ.Б. АХМЕТ, К.А. ДЖУМАБАЕВА
Климатты қорғау ұғымының теориялық және заңнамалық
аспектілері 77

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

М.М. КУЛБАЕВА, А.Н. АХПАНОВ Халықаралық
стандарттар, тергеу сатысында сот бақылауының шетелдік
заңнамалық тәжірибесі 86

Б.М. ИМАШЕВ Маман мен сот сарапшысының
қызметінде қылмыстық сот ісін жүргізу қағидаттарын іске
асыру: проблемалар мен перспективалар. 2 бөлім. 97

К.Ә. БӘКІШЕВ, А.Х. ФЕТҚҰЛОВ Жарылыс қаупі бар
объектілерде қауіпсіздік қағидаларын бұзу: Қазақстан
Республикасы Қылмыстық кодексінің 281-бабындағы жаңа
редакцияның ерекшеліктері 108

Е.В. МИЦКАЯ Сыбайлас жемқорлыққа
қылмыстық-құқықтық құралдармен қарсы іс-қимыл..... 117

Ә.М. СЕРАЛИЕВА, Н.С. ДОСЫБЕКОВ Жедел-ізвестіру
қызметі қызметкерлерін психологиялық даярлаудың негізгі
бағыттары 128

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Мүгедек адамдардың құқықтарын қорғаудың халықаралық-құқықтық стандарттары: Қазақстанда және шет елдерде енгізудің кейбір аспектілері137

Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ, А.Н. ЕРҒАЛИМОВА Мүмкіндік шектеуі балалары бар жұмыскерлердің толық емес жұмыс күні туралы ХЕҰ-ның №175 Конвенциясы нормаларын Қазақстан заңнамасына имплементациялау148

М.А. АХМАДИ, С. НАРТ (Измир, Түркия) ICSID Конвенциясына сәйкес инвестициялық дауларды төрелікте шешудің тәртібі (Инвестициялық дауларды шешудің халықаралық орталығы)159

Д.Ө. БАЙТӨҚАЕВА, Ф. АХИЛЛЕС (Париж, Франция) Әуе және ғарыш кеңістігінің құқықтық режимін реттеу саласындағы халықаралық заң шығару тәжірибесі168

Р.Р. ЧАХОР (Краков, Польша) Польша Республикасындағы ұлттық азшылықтардың мәртебесін құқықтық реттеу176

Құқықтық мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Ф. ҚАЗБАЕВА Қазақстан Республикасындағы медиацияны құқықтық реттеу.....183

В.Т. КОНУСОВА Конституциялық мониторинг ұлттық құқықтық жүйені жасампаз дамыту құралы ретінде.....193

К.Е. ИСМАҒҰЛОВ, Н.Н. ТУРЕЦКИЙ Арнаулы мемлекеттік органдар туралы заңнаманы жетілдірудің кейбір мәселелері204

Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, Ж.Е. САДЫҚАНОВА «Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары туралы» заңның тиімділігін талдау213

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан

А.А. МЕДИНАЕВА Қазақ тіліндегі кейбір терминдердің мәселелеріне орай.....222

Жас ғалым мінбері

Э.М. МҰРАТОВА Мүгедектерді әлеуметтік қамсыздандыруды құқықтық реттеудің кейбір аспектілері228

А.Б. САТАЕВА Англия мен Қазақстанның азаматтық процесінде дәлелдемелерді ашудың кейбір теориялық және құқықтық аспектілері туралы234

Э.С. КУАНДЫҚОВА Қазақстан Республикасының агроөндірістік кешенін мемлекеттік басқару: құқықтық реттеудің мәселелері243

М.К. РАКЫМБАЕВА Өзіне-өзі қол жұмсауға жеткізгені үшін қылмыстық жауаптылық туралы құқықтық нормаларды жетілдіру253

«Жаршының» архивтегі беттері

Е.Т. БАЙМОЛДИНОВА PhD М.Х. Хасеновтің «О результатах анализа законодательства Республики Казахстан о государственных гарантиях равных возможностей мужчин и женщин» атты ғылыми жарияланымына қайта оралғанда259

ЗҚАИ-ның ғылыми қызметі туралы ақпарат264

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации
Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz
Включен в перечень изданий для публикации
основных научных результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ КОКСОН МОН РК №38
от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. – к.ю.н., Заслуженный
деятель Казахстана (Астана, Казахстан) –
(председатель)
Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Барнаул, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Астана, Казахстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Унзила Шапак – д.ю.н. (Астана, Казахстан)

Главный редактор
Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)
Джангарашев Р.М. – LL.M (Астана,
Казахстан)
Ишеков К.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Калиева А.У. – (Астана, Казахстан)
Каржаубаев С.С. – к.ю.н. (Астана, Казах-
стан)
Князова А.Ж. – LL.M (Астана, Қазақстан)
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Мурзашев К.Т. – (Астана, Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)
Примашев Н.М. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Камено-
горск, Казахстан)
Салыкова Д.О. – (Астана, Казахстан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Верстка – **Оспанов М.Т.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 17761-Ж
от 25.06.2019 г. Комитета информации
Министерства информации и коммуникаций
Республики Казахстан (Первичная постановка
на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан, 010000,
г. Астана, пр. Победы, 15А,
тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой
информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №2 (73)-2023

Колонка редакции	9
Теория государства и права	
А.И. БИРМАНОВА, Д.К. РУСТЕМБЕКОВА, А.А. НУКУШЕВА Механизм реализации основных культурных прав	13
Конституционное и административное право	
Э.С. МАЙШЕКИНА, М.К. АБДРАХМАНОВ, Е.В. ДУШЕЧКИНА Правовой анализ формирования и развития местного самоуправления в Республике Казахстан	22
Б.О. АЛТЫНБАСОВ, А.Р. БАЯНБАЕВА (Бристоль, Великобритания) Влияние академической мобильности на развитие местного туризма: политические и правовые аспекты.....	31
М.С. БИСАЛИЕВ, К.Н. ШАКИРОВ Персональные данные юридических лиц как возможный особый объект правовой охраны в киберпространстве	42
Гражданское и гражданско-процессуальное право	
Д.Б. РАЗИЕВА, Е.М. АЙТКАЗИН, М.А. АМИРОВА Страхование профессиональной ответственности медицинских работников в Республике Казахстан	53
Э.Б. АБЛАЕВА, А.Р. ЕНСЕБАЕВА, А.Т. ИСМАГУЛОВА, М.А. УТАНОВ Урегулирование дел и споров в цивилистике и судопроизводстве Казахстана (достижения, проблемы, перспективы)	63
Д.Н. БЕКЕЖАНОВ, Ф.Б. АХМЕТ, К.А. ДЖУМАБАЕВА Теоретические и законодательные аспекты понятия охраны климата	77
Уголовное право и уголовный процесс	
М.М. КУЛБАЕВА, А.Н. АХПАНОВ Международные стандарты, зарубежный законодательный опыт судебного контроля в стадии расследования	86
Б.М. ИМАШЕВ Реализация принципов уголовного судопроизводства в деятельности специалиста и судебного эксперта: проблемы и перспективы. Часть 2.....	97
К.А. БАКИШЕВ, А.Х. ФЕТКУЛОВ Нарушение правил безопасности на взрывоопасных объектах: особенности новой редакции ст. 281 Уголовного кодекса Республики Казахстан	108
Е.В. МИЦКАЯ Противодействие коррупции уголовно- правовыми средствами	117
Э.М. СЕРАЛИЕВА, Н.С. ДОСЫБЕКОВ Основные направления психологической подготовки сотрудников оперативно-розыскной деятельности	128

Международное право и сравнительное правоведение

Р.К. САРПЕКОВ Международно-правовые стандарты защиты прав лиц с инвалидностью: некоторые аспекты внедрения в Казахстане и зарубежных странах	137
Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ, А.Н. ЕРГАЛИМОВА Имплементация норм Конвенции МОТ №175 о неполном рабочем времени для работников, имеющих детей с инвалидностью, в законодательство Казахстана	148
М.А. АХМАДИ, С. НАРТ (г. Измир, Турция) Арбитражная процедура решения инвестиционных споров в соответствии с конвенцией ICSID (Международный центр по разрешению инвестиционных споров)	159
Д.У. БАЙТУКАЕВА, Ф. АХИЛЛЕС (г. Париж, Франция) Международный законодательный опыт в сфере регулирования правового режима воздушного и космического пространства	168
Р.Р. ЧАХОП (г. Краков, Польша) Правовое регулирование статуса национальных меньшинств в Республике Польша	176

Правовой мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Г. КАЗБАЕВА Правовое регулирование медиации в Республике Казахстан	183
В.Т. КОНУСОВА Конституционный мониторинг как инструмент созидательного развития национальной правовой системы.....	193
К.Е. ИСМАГУЛОВ, Н.Н. ТУРЕЦКИЙ Некоторые вопросы совершенствования законодательства о специальных государственных органах	204
Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА, Ж.Е. САДЫКАНОВА Анализ эффективности закона «О международных договорах Республики Казахстан»	213

Из практики законотворчества на государственном языке

А.А. МЕДИНАЕВА К вопросам некоторых терминов на казахском языке	222
---	-----

Трибуна молодого ученого

Э.М. МУРАТОВА Некоторые аспекты правового регулирования социального обеспечения инвалидов	228
А.Б. САТАЕВА О некоторых теоретических и правовых аспектах раскрытия доказательств в гражданском процессе Англии и Казахстана	234
Э.С. КУАНДЫКОВА Государственное управление агропромышленным комплексом Республики Казахстан: проблемы правового регулирования	243
М.К. РАКЫМБАЕВА Совершенствование правовых норм об уголовной ответственности за доведение до самоубийства	253

Архивные страницы «Вестника»

Е.Т. БАЙМОЛДИНОВА Возвращаясь к научной публикации PhD М.Х. Хасенова «О результатах анализа законодательства Республики Казахстан о государственных гарантиях равных возможностей мужчин и женщин»	259
--	-----

Информация о научной деятельности ИЗПИ	267
---	-----

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №2 (73)-2023

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – c.j.s., Honored Worker of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) – (Chairman)
Abayeldinov E.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Barnaul, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Malinovskiy V.A. – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Astana, Kazakhstan)

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members

Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Ishekov K.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Kaliev A.U. – (Astana, Kazakhstan)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Karzhaubaev S.S. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Astana, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Murzhashev K.T. – (Astana, Kazakhstan)
Nurmagambetov R.G. – PhD (Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Astana, Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)
Salykova D.O. – (Astana, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)

Editor – **Koltubaeva G.B.**
Layout – **Ospanov M.T.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, Zhenis ave., 15A,
tel.: 8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial	11
Theory of State and law	
A.I. BIRMANOVA, D.K. RUSTEMBEKOVA, A.A. NUKUSHEVA Mechanism for the realization of basic cultural rights	13
Constitutional and Administrative Law	
E.S. MAISHEKINA, M.K. ABDRAKHMANOV, E.V. DUSHECHKINA Legal analysis of the formation and development of local self-government in the Republic of Kazakhstan	22
B.O. ALTYNBASSOV, A.R. BAYANBAYEVA (Bristol, UK) Impact of academic mobility on the development of local tourism: political and legal aspects.....	31
M.S. BISSALIYEV, K.N. SHAKIROV Personal data of legal entities as a potential special object of legal protection in cyberspace	42
Civil and Civil Procedure Law	
D.B. RAZIEVA, Y.M. AYTKAZIN, M.A. AMIROVA Professional liability insurance of medical workers in the Republic of Kazakhstan	53
E.B. ABLAEVA, A.R. ENSEBAYEVA, A.T. ISMAGULOVA, M.A. UTANOV Settlement of cases and disputes in civil law and proceedings in Kazakhstan (achievements, problems and prospects)	63
D.N. BEKEZHANOV, G.B. AKHMET, K.A. JUMABAYEVA Theoretical and legislative aspects of the concept of climate protection	77
Criminal law and Criminal procedure	
M.M. KULBAEVA, A.N. AHPANOV International standards, foreign legislative experience of judicial control in the investigation stage	86
B.M. IMASHEV Implementation of the principles of criminal justice in the activities of a specialist and a forensic expert: problems and prospects. Part 2	97
7K.A. BAKISHEV, A. KH. FETKULOV Violation of safety rules at explosive objects: features of the new edition of art. 281 of the Criminal code of the Republic of Kazakhstan	108
E.V. MITSKAYA Countering corruption by criminal law means	117
A.M. SERALIYEVA, N.S. DOSSYBEKOV The main directions of psychological training of employees of the operational and investigative activities	128

International law and Comparative law

R.K. SARPEKOV International legal standards for the protection of the rights of persons with disabilities: some aspects of implementation in Kazakhstan and foreign countries137

Y.M. ABAIDELDINOV, A.N. YERGALIMOVA Implementation of the norms of ILO convention no.175 on part-time work for workers with children with disabilities into the legislation of Kazakhstan148

M.A. AKHMADI, S. NART (Izmir, Turkey) Arbitration procedure for resolving investment disputes in accordance with the ICSID convention (the International centre for settlement of investment disputes)159

D.U. BAITUKAYEVA, PH. ACHILLEAS (Paris, France) International legislative experience in the sphere of regulation of airspace and outer space legal regime168

R.R. CZACHOR (Poland, Krakow) The legal status of national minorities in the Republic of Poland 176

Legal monitoring

S.I. KLIMKIN, A.G. KAZBAYEVA Legal regulation of mediation in the Republic of Kazakhstan183

V.T. KONUSOVA Constitutional monitoring as a tool for constructive development of the national legal system193

K.E. ISMAGULOV, N.N. TURETSKIY Some issues of improving the legislation on special state bodies204

E.N. KALIAKPEROVA, ZH.Y. SADYKANOVA Analysis of the effectiveness of the law «On international treaties of the Republic of Kazakhstan»213

From the lawmaking practice in the official language

A.A. MEDINAYEVA To the questions of some terms in the kazakh language.....222

Young researchers' tribune

E.M. MURATOVA Some aspects of the legal regulation of social security for the disabled228

A.B. SATAYEVA On some theoretical and legal aspects of disclosure of documents in civil proceedings in England and Kazakhstan234

E.S. KUANDYKOVA State administration of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan: problems of legal regulation243

M.K. RAKYMBAEVA Improvement of legal norms on criminal liability for incitement to suicide253

The archive pages of the «Bulletin»

Y.T. BAIMOLDINOVA Returning to the scientific article by PhD M.KH. Khassenov «On the results of the analysis of legislation of the Republic of Kazakhstan on state guarantees of equal rights and equal opportunities of men and women».....259

Information about the scientific activities of ILLI RK.....264

ӘОК 343.432

ӨЗІНЕ-ӨЗІ ҚОЛ ЖҰМСАУҒА ЖЕТКІЗГЕНІ ҮШІН ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАУАПТЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ НОРМАЛАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ

Меруерт Қайратқызы Рақымбаева

*Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ докторанты, Астана, Қазақстан Республикасы,
e-mail: berkut_kapsalyam@mail.ru*

Аннотация. Өкінішке орай, әлемдік статистика бойынша жыл сайын әлемде миллионнан астам адам өз-өзіне қол жұмсайды. Бірақ статистика тек нақты көрсетілген жағдайлар бойынша жүзеге асырылатындығына байланысты, есептеу кезінде суицидтің нақты көрінісі, жоғарыда көрсетілген көрсеткіштерден екі, үш есе көп болуы мүмкін. Суицидтің нақты себебін анықтау сирек емес.

Өз-өзіне қол жұмсау жиынтығы ҚР ҚК-нің 105-бабында көзделген «өз-өзіне қол жұмсауға дейін жеткізу» зорлық-зомбылық қылмысын жасауға байланысты жағдайларды да қамтиды. Соңғы жылдары бұл әлеуметтік қауіпті әрекеттердің динамикасы тұрақты: 2010 жылы 51 қылмыс тіркелді, 2015 жылы - 63, 2022 жылы - 47. Бұл ретте құқық қорғау органдары тіркемеген және белгілемеген өз-өзіне қол жұмсауға дейінгі хабарламалар саны жекелеген мамандардың деректері бойынша осы бапта көрсетілген қылмыстық істерге қатысты ресми статистикадан асып түседі. Кейбір әлеуметтік топтарда суицид жағдайлары әрдайым дерлік жеткізудің салдары болып табылады. Халықтың бұл топтарына бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жатқан сотталғандарды, сондай-ақ мектептер мен колледждердің жоғары сынып оқушыларын, көпнесе әскери қызметшілерді жатқызуға болады.

Ұлттық қылмыстық заңнамада өзіне-өзі қол жұмсауға қылмыстық қатысу тек өзіне-өзі қол жұмсау жағдайларына байланысты. Сонымен қатар, заң шығарушы мұндай қатысудың басқа нұсқаларын (мысалы, өзін-өзі өлтіруге көмектесу, өзін-өзі өлтіруге жол беру, өзін-өзі өлтіруге көндіру, өзін-өзі өлтіруді насихаттау және басқалар) ескермеген. Жоғарыда айтылғандарға байланысты бұл ғылыми мақаланың тақырыбы өте өзекті.

Түйінді сөздер: өзін-өзі өлтіру, өзін-өзі өлтіру себептері, өзін-өзі өлтіруге жәрдемдесу, өзін-өзі өлтіруді насихаттау, өзін-өзі өлтірудің детерминанты.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВЫХ НОРМ ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ДОВЕДЕНИЕ ДО САМОУБИЙСТВА

Рақымбаева Меруерт Қайратқызы

*Докторант ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Республика Казахстан,
e-mail: berkut_kapsalyam@mail.ru*

Аннотация. К сожалению, по мировой статистике ежегодно заканчивают жизнь самоубийством более миллиона людей в мире. Но в связи с тем, что статистика осуществляется только лишь по явно выраженным случаям, реальная картина суицида при расчете может превышать вышеуказанные показатели в два, три раза больше. Так же не редко не удается выяснить действительную причину самоубийства.

Совокупность самоубийств включает в себя также случаи, связанные с совершением насильственного преступления, предусмотренного ст. 105 УК РК «Доведение до самоубийства». За последние годы динамика этих общественно опасных деяний довольно устойчива: в 2010 г. было зарегистрировано 51 преступлений, в 2015 г. - 63, в 2022 г. - 47. При этом число доведений до самоубийства, не зарегистрированных и не установленных

правоохранительными органами, по данным отдельных специалистов, на порядок превышает официальную статистику в отношении уголовных дел, начатых по данной статье. В отдельных социальных группах случаи самоубийства практически всегда являются следствием доведения. К этим группам населения можно отнести осужденных, отбывающих наказания в местах лишения свободы, а также военнослужащих, не редко старшеклассников школ и колледжей.

В национальном уголовном законодательстве преступная причастность к самоубийству имеет отношение исключительно к случаям доведения до самоубийства. При этом иные варианты подобной сопричастности (например, пособничество в самоубийстве, попустительство самоубийству, склонение к самоубийству, пропаганда самоубийства и другие) законодателем не учтены. В связи с вышеуказанным, тема данной научной статьи является весьма актуальной.

Ключевые слова: доведение до самоубийства, причины суицида, пособничество в самоубийстве, пропаганда самоубийства, детерминант самоубийств.

IMPROVEMENT OF LEGAL NORMS ON CRIMINAL LIABILITY FOR INCITEMENT TO SUICIDE

Rakymbaeva Meruert Kairatkyzy

Doctoral student of L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Astana, Republic of Kazakhstan, e-mail: berkut_kapsalyam@mail.ru

Abstract. Unfortunately, according to world statistics, more than a million people in the world commit suicide every year. But due to the fact that statistics are carried out only on pronounced cases, the real picture of suicide in the calculation may exceed the above indicators by two or three times more. It is also not uncommon to fail to find out the actual cause of suicide.

The totality of suicides also includes cases related to the commission of a violent crime under Article 105 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan "Incitement to suicide". In recent years, the dynamics of these socially dangerous acts has been quite stable: 51 crimes were registered in 2010, 63 in 2015, and 47 in 2022. At the same time, the number of suicides not registered and not established by law enforcement agencies, according to individual experts, exceeds by an order of magnitude the official statistics regarding criminal cases initiated under this article. In some social groups, suicide cases are almost always the result of bringing. These population groups include convicts serving sentences in places of deprivation of liberty, as well as military personnel, not infrequently high school students of schools and colleges.

In national criminal legislation, criminal involvement in suicide is related exclusively to cases of incitement to suicide. At the same time, other variants of such involvement (for example, complicity in suicide, connivance to suicide, inducement to suicide, propaganda of suicide, and others) are not taken into account by the legislator.

Keywords: incitement to suicide, causes of suicide, complicity in suicide, suicide propaganda, determinants of suicide.

DOI: 10.52026/2788-5291_2023_73_2_253

Кіріспе

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметтері бойынша, Қазақстан өз-өзіне қол жұмсаудың ең жоғары рейтингімен

элементтерінің арасында оныншы орында тұр¹. Мұны «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығының директоры Жанар Бұқанова ҚР Парламенті Мәжілісінің Әлеуметтік-мәдени

¹ Статистика суицида 2021 по странам // [http://jurist-161.ru/test_category/kazakhstan-suicid-rejting-stran\(05.12.2022ж\)](http://jurist-161.ru/test_category/kazakhstan-suicid-rejting-stran(05.12.2022ж))

даму комитетінде аталған мәселені қарастыру кезінде көрсетіп отыр. Қазақстанның 100 мың тұрғынына 15-тен астам суицид келеді². Суицидтің ең үлкен коэффициенті 15 пен 19 жас аралығындағы жастарға тиесілі. Көрсетілген суицидтер саны бойынша біздің еліміз 2020 және 2021 жылдары екінші орынға ие болды. Ал 10-14 жас аралығындағы Қазақстан әлемде бірінші орында³.

Қалыптасқан суицид - біздің елімізде ұзақ уақыт бойы болатын қолайсыз жағдай, ұлттық қылмыстық құқық пен криминологияның қосымша мүмкіндіктеріне шұғыл түрде жүгіну қажеттілігін айқын көрсетеді.

Өзіне-өзі қол жұмсауға дейін жеткізудің алдын алуды қылмыстық - құқықтық реттеу ҚР ҚК-де жалпыға бірдей қабылданған және бекітілген «өзіне-өзі қол жұмсау» және «өзіне-өзі қол жұмсауға оқталу» деген базалық ұғымдардың анықтамасының болмауының маңызды проблемасымен бетпе-бет келеді. Қазіргі қоғамда және жекелеген әлеуметтік топтарда бұл қылмыстардың таралуы алдын-алу мақсатында зерттелетін құбылыстың шын мәнінен бастау қажеттілігін анықтайды. Қазіргі уақытта өзін-өзі өлтіруге жас балалардың қайтыс болуы («мектептегі» суицидтер), психикалық денсаулығы нашар адамдардың ауто-агрессивті әрекеттері, ерлік әрекеттері, ашық түрде модельдеу актілері және автордың пікірінше, мұндай емес кейбір қылмыстық әрекеттер (мысалы, террористік актілер) жатады. Өз-өзіне қол жұмсауды заңнамалық анықтамай, қылмыстық заң нормаларын қолданудың негізділігі мен дәлдігін қамтамасыз ету өте қиын.

Сонымен қатар, өз-өзіне қол жұмсаудың таралуының әлеуметтік қолайлы көрсеткіші бар бірқатар шет елдерде қылмыстық заңнамада өз-өзіне қол жұмсауға қылмыстық қатысы үшін жауапкершілік қарастырылған бірқатар ережелер бар.

Жоғарыда айтылғандар қылмыстық-құқықтық және криминологиялық құралдармен өзін-өзі өлтірудің алдын алу проблемасының қазіргі жағдайын анықтауға мүмкіндік беретін арнайы зерттеуді қажет етеді.

Зерттеу әдістері

Ғылыми мақаланың әдіснамалық негізі олардың дамуы мен өзара байланысында объективті шындықтың құбылыстары мен

процестерін зерттеуді қамтитын ғылыми танымның диалектикалық әдісі болды. Зерттеу барысында жеке ғылыми әдістер де қолданылды: нақты социологиялық, модельдеу, жүйелік талдау, салыстырмалы құқықтық, статистикалық.

Зерттеудің жаңалығы қылмыстық сипаттың сыртқы әсеріне (жеткізуге) байланысты жасалған суицид қылмыстық заңның құқықтық құрылымы ретінде нақты мазмұнымен, нақты объективті және субъективті белгілерімен қаралады, бұл ҚР ҚК 105-бабының нормасын қолдану шекарасын дәл анықтауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, өзіне-өзі қол жұмсаудың детерминациялық механизмін ашуда, атап айтқанда, криминологиядағы виктимологиялық идеяларды дамытатын жәбірленушілердің мотивациясы [1].

Талқылау

Өзіне-өзі қол жұмсаудың алдын алуға бағытталған көп өлшемді іс-әрекетте оның құқықтық құрамдас бөлігіне ерекше мән беру керек, өйткені, біріншіден, өзіне-өзі қол жұмсау-ескерту қызметі тек заң ғылымы саласындағы білімге негізделген ережелерді қанағаттандыратын суицидті анықтауға негізделуі мүмкін; екіншіден, өзіне-өзі қол жұмсауды зорлық-зомбылықпен өлімнің бір түрі ретінде белгілеу, ҚР ҚК 105-бабында көзделген іс - әрекеттерді саралау, аралас қылмыс құрамдарынан ажырату және басқа да мәселелер-заңгерлердің құзыреті; үшіншіден, «өзін-өзі өлтіру» термині отандық қылмыстық заңнамада, ал жеке қылмыста – «өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу» деген сөз (ҚР ҚК 105-бабы).

Өз-өзіне қол жұмсаудың алдын алу қызметінде қаралған жағдайды ескере отырып, ҚР ҚК 105-бабында көзделген қылмысты жасау жағдайларына қатысты қылмыстық-құқықтық және криминологиялық шаралармен ұсынылған оның құрамдас бөлігін бөліп көрсету қажет. Қажетті компонент — қылмыстың алдын алу арқылы суицидтің алдын алу - өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу. Алайда, қазіргі уақытта мұндай қызмет жеткіліксіз тиімді: соңғы жылдары елде тіркелген суицидтер санының азаюы аясында өзін-өзі өлтіру жағдайларының өсуі байқалды. Біздің ойымызша, бұл жағдайға осы мәселенің қылмыстық заң деңгей-

² Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі (02.07.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // adilet.zan.kz (05.12.2022ж)

³ Казахстан суицид рейтинг стран 2021 // http://jurist-161.ru/test_category/kazahstan-suicid-rejting-stran (05.12.2022ж)

інде теориялық тұрғыдан пысықталуының жеткіліксіздігі де, суицидологияның негізгі мәселелері бойынша заңгерлердің едәуір бөлігінің дайындығының әлсіздігі де ықпал етеді. Бұл іс-әрекетте өзіне-өзі қол жұмсау белгілерінің болуы туралы мәселені практикалық қызметте заңгер шешеді. Осыған байланысты адвокат осы салада жеткілікті білімге ие болуы керек.

Жоғарыда айтылғандар қылмыстық-құқықтық және криминологиялық құралдармен суицидтің алдын алу проблемасының қазіргі жағдайын анықтауға, сондай-ақ оны шешудің жаңа тәсілдерін ұсынуға мүмкіндік беретін қазіргі зерттеуді қажет етті.

Қылмыс жасауға байланысты өзін-өзі өлтірудің алдын алу – «өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу» - қылмыстық-құқықтық және криминологиялық сипаттағы проблема, ол «өзін-өзі өлтірудің» барлық жиынтығының алдын алу мәселесі аясында қаралуға лайық, өйткені ерікті түрде қайтыс болған әрбір жағдай кейіннен өзін-өзі өлтіру қатарына жатқызуды жоққа шығармайды, «қылмыстық-құқықтық» мәні бойынша. Бұл проблема қарулы күштер мен жазаны орындау қызметі үшін аса өзекті, мұнда ҚР ҚК 105-бабында көзделген қылмыстарды жасауға алып келуі мүмкін факторлар әлі де бар. Сонымен қатар, әскерде әскери қызметшілердің өз-өзіне қол жұмсауының барлық дерлік жағдайларында өз-өзіне қол жұмсағаны үшін қылмыстық іс қозғалса, қылмыстық - атқару жүйесінің мекемелерінде-сотталғандардың өз-өзіне қол жұмсауы жағдайында-ерекше жағдай [2, 32 б.].

Нәтижелер

Өзіне-өзі қол жұмсаудың алдын алу, оның ішінде қылмыстық-құқықтық маңызы бар суицидтер заң ғылымы саласындағы білімге негізделген ережелерді қанағаттандыратын «өзіне-өзі қол жұмсау», «өзіне-өзі қол жұмсауға оқталу» және "өзіне-өзі қол жұмсауға жеткізу" сияқты терминдерді дұрыс, нақты және біржақты түсінуге негізделуі тиіс.

Өзін-өзі өлтіру дегеніміз адамның өзіне қасақана өлім әкелуі деп түсіну керек. Өзіне-өзі қол жұмсауға оқталу - адамның өзіне-өзі өлім келтіру арқылы жасаған, өзіне тәуелсіз себептер бойынша өз мақсатына-өз өліміне жетпеген қасақана әрекеттері.

Өзіне-өзі қол жұмсау - заңсыз әсер

ету-зорлық-зомбылық немесе оны қолдану қаупі, сондай-ақ адамға қатысты қадір-қасиетті жүйелі түрде қорлау, бұл оны өзіне-өзі өлім туралы саналы шешімге әкелді.

Қылмыстық-құқықтық маңызы бар суицид үшін келесі белгілер тән:

а) жәбірленушінің өзіне-өзі қол жұмсау шешімін таңдауы қылмыс субъектісінің құқыққа қарсы іс-әрекетімен шартталған, әрі міндетті түрде;

б) жәбірленуші онымен болған жағдайды түсінуін бағалауға сүйене отырып, өмірден кету кезінде мінез-құлықтың жалғыз мүмкін нұсқасын көреді;

в) сәтінде суицидного оқиғалар жәбірленуші желал тек бір - жету, өз өлім;

г) өмірден кетуге бағытталған іс-әрекеттерді (әрекетсіздікті) жасау кезінде жәбірленуші осындай іс-әрекеттер оны келтіруге қабілетті барлық салдарларды елестетті.

Қылмыстық заңда өзіне-өзі қол жұмсауға жеткізгені үшін жауаптылықты көздейтін норманың болуы (ҚР ҚК 105-бабы) мыналарды сипаттайды:

1) «өзін-өзі өлтіру» термині анықтамасының негізсіз болмауы;

2) пайдалану үшін толық көлемде сәйкес келмейтін "жеткізу" термині;

3) өзіне-өзі қол жұмсауға қылмыстық қатыстылықтың ықтимал жағдайларын қамтуда белгілі бір шектеулер⁴ ;

4) кінәлінің қылмыстық әрекеттерін қосымша саралау қажеттілігі, өйткені соңғысының өзінде дербес қылмыс құрамы болуы мүмкін.

Өз-өзіне қол жұмсаудың таралуына қатысты біздің елімізде қалыптасқан өте қолайсыз жағдай салыстырмалы түрде, оның ішінде басқа елдердің қылмыстық заңнамасында берілген мүмкіндіктерге жүгінуге мәжбүр етеді. Жақын шет елдерде өзін-өзі өлтіру және өзін-өзі өлтіруге әрекет жасау жағдайларына қатысты қылмыстық-құқықтық сипаттағы алдын-алу мүмкіндіктері «өзін-өзі өлтіруге», «өзін-өзі өлтіруге» және тіпті «өзін-өзі өлтіруге» байланысты. Алыс шет елдерде өзін-өзі өлтіруге қылмыстық қатысы бар қылмыстық жауапкершілік «жеткізу», «арандату», «көмек көрсету (бірлесіп әрекет ету)», «арандату», «тауарларды, заттарды немесе әдістерді өзін-өзі өлтіру құралы ретінде насихаттау немесе жарнамалау», «бас тарту», «сендіру», «сендіру» және «өзін-өзі өлтіруге қатысу» [3].

4 Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі (02.07.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // adilet.zan.kz (05.12.2022ж)

Қылмыстық-құқықтық маңызы бар өзіне-өзі қол жұмсау (оған қастандық жасау) жағдайларының осындай қамтылуы неғұрлым елеулі алдын алу нәтижесіне қол жеткізу мүмкіндігін алдын ала айқындайды.

Өзіне-өзі қол жұмсау (оған қастандық жасау) мен заңсыз әрекет арасындағы себептік байланыс жанама болып табылады. Басқа адамды өзін-өзі өлтіруге (оған қастандық жасауға) жеткізгісі келген адам не істесе де, өзін-өзі өлтіру туралы шешімді өзі қабылдайды. Қолайсыз өмір сүру жағдайлары, психологиялық тұрғыдан өте ыңғайсыз жағдай және т.б. «суицид» шешімін қабылдауға әсер етуі мүмкін, бірақ тек «суицид мүмкін» нұсқасында. Нәтижесінде, сарапшылардың «өзін-өзі өлтіруге» қатысты әрекеттері сыртқы жағдайлардан немесе суицид жағдайынан басқа ештеңе емес. Олардың болуына байланысты суицидтің басталуы міндетті емес.

Қорытынды

Аталған мәселені зерттеу нәтижелері бізге қылмыстық-құқықтық нормаларды және өзіне-өзі қол жұмсаудың алдын алудың криминологиялық құралдарын жетілдіру жөнінде бірқатар нақты ұсыныстар енгізуге мүмкіндік береді.

1. Қылмыстық құқық мақсаттары үшін біз суицидтің (суицидтің) келесі анықтамасын ұсынамыз - адамның өзіне қасақана өлім әкелуі. «Суицид» терминінің мұндай түсінігі психологиялық (өз-өзіне қол жұмсаудың ерікті әрекеттеріне жататындығы, өмірден айыру ниетінің болуы) және мінез-құлық (өз өліміне қол жеткізу) компоненттерін қамтиды. Бұл анықтама психикалық бұзылулардан зардап шегетін адамның өзіне-өзі қол жұмсауына мүмкіндік береді, бірақ психиканың ашылмаған зақымдану деңгейі ғана. Соңғысы, тікелей өзіне-өзі қол жұмсау кезінде адам өзі жасаған іс-әрекеттің нақты сипаты мен әлеуметтік маңыздылығын толық түсінбейтіндігімен немесе оның іс-әрекеттерін басқаратындығымен сипатталады (ҚР ҚК-нің 17-бабына ұқсас, ақыл-есі бұзылған адамдарға қатысты)⁵.

2. Суицидтің жоғарыда келтірілген анықтамасынан суицид дегеніміз - өз-өзіне қол жұмсаған, яғни мақсатына жеткен адам-өзінің өлімі. Сондықтан тірі адамға қатысты суицид туралы айту дұрыс емес. Егер адам

қайтыс болғысы келсе және өмірден кетуге тырысса, бірақ оған тәуелсіз жағдайларға байланысты өлім болмаса, онда бұл жағдайда оны өзін-өзі өлтіруге әрекет жасаған деп атау керек. Демек, өзін-өзі өлтіруге әрекет жасау деп объективті себептермен өлімнің басталуымен аяқталмаған «суицидтік» жағдайды түсіну керек.

Мұндай түсінік өзіне - өзі қол жұмсауды өлі (мәйіт), ал өзіне-өзі қол жұмсауға әрекет жасаған адамды тірі адам деп санауға мүмкіндік береді.

3. Суицидтің ең төменгі жас шегі ретінде 14 жасты анықтау керек. Бұл жас шегі (көп жағдайда) психиканың даму деңгейіне сәйкес келеді, бұл тәуелсіз әрекеттерді жасаған кезде олардың жеке және әлеуметтік қатынастардағы маңыздылығын түсініп қана қоймай, оларға қажетті бақылауды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Бұл мәселені түсінуден ауытқу психикалық бұзылумен байланысты емес психикалық дамуы тежелген кәмелетке толмағандарға ғана қолданылады. Соңғысы логикалық ойлауға, қиын жағдайларда шарлауға, өз әрекеттерінің жақын нәтижелерін болжауға, оларды әлеуметтік нормалар мен тыйымдармен, соның ішінде қылмыстық құқық үшін маңызды жағдайлармен байланыстыруға қабілетсіздігімен ерекшеленеді. «Оларды орындауда» өзіне-өзі қол жұмсау тек 18 жастан бастап мүмкін болады (ҚР ҚК-нің 15-бабында көрсетілгендей, қылмыстық жауаптылықтың басталуына байланысты).

4. Өзіне-өзі қол жұмсауға жеткізгені үшін қылмыстық жауапкершілік 16 жасқа толған есі дұрыс адамға қатысты көзделген. Алайда, егер суицидтің ең төменгі жас шегі 14 жас болатын жоғарыда келтірілген ережеге сүйенсек, сәйкесінше суицидке ұшыраған адамның жасы 14 жастан асқан деп танылуы керек. Біздің ойымызша, осы Ережені заңнамалық деңгейде өзгерту суицидтің-қылмыстық заңды қолдану саласындағы алдын алу қызметінің тиімділігін арттырады.

Бұл мәселені келесідей шешу керек сияқты: қылмыстық жауаптылықтың жасын реттейтін қылмыстық кодекстің 15-бабы: «адам өлтіргені үшін» (99-бап), деген сөздерден кейін «өз-өзіне қол жұмсағаны үшін» (105-бап) деген сөздермен толықтырылсын.

5. Қылмыстық заңда болумен қатар ҚР ҚК-нің 105, атап айтқанда, өзіне-өзі қол

⁵ Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі (02.07.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // adilet.zan.kz (05.12.2022ж)

жұмсауға және оны насихаттауға ықпал ету⁶, көмек көрсету/көмек көрсету, подговор, көмек көрсету, ықпал ету үшін жауапкершілікті көздейтін нормалармен толықтырыңыз.

Сонымен, жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, 14 жасқа дейінгі балалар мен жасөспірімдердің, әрекетке қабілетсіз, сондай-ақ өзіне-өзі қол жұмсау туралы шешім қабылдаған кезде психикасының бұзылуынан зардап шеккен, олардың жасалып жатқан іс-әрекеттің нақты сипаты мен әлеуметтік маңыздылығын толық түсінуге мүмкіндік бермейтін немесе өліммен аяқталған әрекеттерін басқаруға қабілетті адамдардың ауто-агрессивті әрекеттерін өз-өзіне қол жұмсауға болмайды.

Өз-өзіне қол жұмсауға сондай-ақ «өздерінің» өліміне әкеп соққан әлеуметтік маңызы бар әрекеттер, мысалы, «батырлық» әрекеттер, өз өмірінің құны бойынша жаса-

латын қылмыстар (мысалы, террористік акт) және т. б. жатпайды.

6. Қаралып отырған бағытта қылмыстық заңды қолданудың тиімділігін арттыру мақсатында ҚР Жоғарғы Сотының Пленумында бар қаражатты, атап айтқанда, өзіне-өзі қол жұмсау туралы істер бойынша сот практикасында туындаған мәселелер бойынша қаулы нысанында түсіндірмелер беру сияқты құралдарды пайдалану қажет. Қазіргі заманғы ғылыми ережелер, сот практикасын талдау және жалпылау негізінде әзірленген ережелер қылмыстық сот ісін жүргізу барысында туындайтын ең күрделі және Даулы мәселелерді шешуді түсіндіруге тиіс. Жоғарғы Сот Пленумының өз-өзіне қол жұмсау туралы сот практикасы туралы Қаулысы өз-өзіне қол жұмсау үшін жауапкершілік туралы заңнаманың дұрыс және біркелкі қолданылуын қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Распопова Н.И. Основные тенденции динамики распространенности суицидов в Республике Казахстан. - Алматы: ЦАУ, 2018 г. с.1 // http://www.medpsy.ru/mprj/archiv_iglobal/2013_2_19/nomer/nomer03.php (Дата обращения: 29 ноября 2022г.)
2. Борчашвили И.Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (том 2). – Алматы: Жеті жарғы, 2015. – 1120 с.
3. Каржаубаев С.С. О совершенствовании института Уполномоченного по правам человека в Казахстане // Научно-правовой журнал «Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан» №3 (70)-2022 с. 39-47 <https://vestnik.zqai.kz/index.php/vestnik/issue/view/30> (Дата обращения: 11 октября 2022г.).

REFERENCES

1. Raspopova N.I. Osnovnye tendencii dinamiki rasprostranennosti suicidov v Respublike Kazahstan. - Almaty: CAU, 2018 g. s.1 // http://www.medpsy.ru/mprj/archiv_iglobal/2013_2_19/nomer/nomer03.php (Data obrashcheniya: 29 noyabrya 2022g.)
2. Borchashvili I.SH. Kommentarij k Ugolovnomu kodeksu Respubliki Kazahstan. Osobennaya chast' (tom 2). – Almaty: ZHeti zharęy, 2015. – 1120 s.
3. Karzhaubaev S.S. O sovershenstvovanii instituta Upolnomochennogo po pravam cheloveka v Kazahstane // Nauchno-pravovoj zhurnal «Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoj informacii Respubliki Kazahstan» №3 (70)-2022 с. 39-47 <https://vestnik.zqai.kz/index.php/vestnik/issue/view/30> (Data obrashcheniya: 11 oktyabrya 2022g.).

⁶ Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі (02.07.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // adilet.zan.kz (05.12.2022ж)